
Suomalaisen fasismin kokonaisesitys

Oula Silvennoinen, Marko Tikka & Aapo Roselius: Suomalaiset fasistit. Mustan sarastuksen airuet. WSOY 2016. 510 s. ISBN 978-951-040-132-3.

Sotien välisen ajan historian tutkijat joutuvat aina ottamaan kantaa sisällissodan jakolinjan syvyyteen ja keston. Samaten jokainen tuota aikakautta tarkasteleva historioitsija joutuu pohtimaan 1920–30-lukujen yhteiskunnan jakautuneisuutta ja parlamentarismien toimivuutta. Voiko tuon ajan suomalaista poliittista järjestelmää luonnehtia parlamentaariseksi vai pitäisikö sitä pikemmin luonnehtia parlamentarismien ja autoritääristen poliittisten voimien sekoitukseksi? Niiden välinen kamppailu lienee selvää. Mikä lopulta oli demokratiaa avoimesti halveksineen fasismin merkitys ja poliittinen voima ajan yhteiskunnassa suhteessa parlamentarismien puitteissa tapahtuneelle vuoden 1918 jakolinjojen lieventymiselle?

Oula Silvennoinen, Marko Tikka ja Aapo Roselius ottavat teoksessaan *Suomalaiset fasistit: Mustan sarastuksen airuet* (2016) kannan, joka viittaa selvästi vuoden 1918 jälkeisen yhteiskunnan oikeistolaiseen hegemoniaan, jonka puitteista ponnistaen ja oikealta ohi ajaen yleiseurooppalaisen fasismin kotimaiset edustajat pyrkivät tavalla tai toisella samaan vallan anastamisen päämäärään kuin Italian, Espanjan tai Keski-Euroopan tunnetut vastineet. Fasismin määritelmä on ytimekäs: se on väkivaltaan valmista kansallismielisyyttä. Kirjoittajakolmikko ei myöskään epäröi esittää yksiselitteisesti, mistä suunnasta todellinen vaara Suomea 1920–40-luvuilla uhkasi. Heidän mukaansa se oli fasismi, jota Suomessa pitkään vain vasemmisto kutsui sillä nimityksellä. Ajallisesti teos kattaa sotien välisen ajan ja toisen maailmansodan sekä viittaa vielä toisen maailmansodan jälkeiseen yhteiskuntaan kaihtamatta loppuluvun vertailuja tämän päivän väkivaltaan valmiiseen kansallismielisyyteen.

Fasismin poliittisen järjestäytymisen juuret ovat ensimmäisessä maailmansodassa ja suomalaisittain

vuodessa 1918. Maailmansodan eurooppalaisella kokemuksella ja suomalaisella sisällissodan kokemuksella on paljon eroja, mutta niiden äärioikeat yhtäläisyydet liittyvät bolševismiin, vallankumouksen ja liberalismin intohimoiseen vastustamiseen. *Suomalaiset fasistit* pyrkii tietoisesti liittämään kotoisen fasismin osaksi laajaa ylirajaista viitekehystä, mitä ei ole suomalaisessa keskustelussa aiemmin riittävästi huomioitu. Empiirinen näkökulma teoksessa on kuitenkin suomalainen – konkreettisia vertailuja olisi voinut olla enemmänkin.

Pelimerkit ovat selvät heti kirjan alusta saakka: nyt kirjoitetaan aiemmin puuttumaan jäänyttä synteisiä suomalaisesta fasismista kaihtamatta tai kaunistelematta mitään osa-aluetta. Pyrkimys kattavaan kokonaiskuvaan tuottaa myös tuloksia. Esimerkiksi Vapaussodan Rintamamiesten Liiton johtajien ja paikallisaktiivien merkitys fasismin johdonmukaisena *primus motorina* asetetaan selvästi yhteyteensä. Heidän verkostonsa ja aatteellinen vannoutuneisuutensa takasi fasistisen liikkeen jatkuvuuden aina jatkosodan jälkeiseen maanpetoksellisuuteen saakka, vaikka julkinen huomio kohdistui 1930-luvulta lähtien vielä yleisporvarillista suosiota saaneeseen, mutta nopeasti hiipuneeseen kansanliikkeeseen, sen raunioille perustettuun *de facto* fasistipuolueeseen ja osin myös lukuisiin natsi-pienryhmiin. Eräiden nimekkäiden 1930-luvun lopulla marginalisoituneiden, mutta toisen maailmansodan aikana uudelleen toimijoiksi nousseiden fasistien vaiheiden seuraaminen toisen maailmansodan jälkeiseen tietoiseen unohtukseen saakka ansaitsee myös kiitoksen. Tämä analyysi valottaa suomalaisen yhteiskunnan tiettyjen rakenteiden jatkuvuutta toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan saakka.

Kirjoittajat puolustavat oikeuttaan tutkia fasismia ilman jatkuvaa vertailua kommunismiin, jonka uhan kirjoittajat näkevät etupäässä kuvitelluksi. Tosin kuviteltukin on todellista, nimittäin mielikuviissa, ja näiden polarisoituneiden, väkivaltaan saakka johtaneiden mielikuvien varaanhan sitkeästi elävä käsitys sotien välisen yhteiskunnan kahtiajaosta edelleenkin perustuu. Tasa-puolisempi käsitys sotien välisen yhteiskunnan kahtiajaosta lienee nyansoituneempi: kahtiajaon ohessa ja osin sijasta yhteiskunta oli poliittinen tilkkutäkki, jossa jokainen sanomalehti tunnusti väriä ja yhteiskunnassa vaikutti monia, limittäisiä jakolinjoja – puoluepolitiikan ja ryhmänmuodostuksen kulta-aikaa siis. Ja kuitenkin: suurimman osan aikaa vasemmistososialistit ja kommunistit toimivat kiellettyinä maan alla – ehdoton jakolinja piirtyi ensin kommunismin ja porvarien väliin (ei-kommunistista työväkeä vieroksuivat niin porvarit kuin

kommunistit), myöhemmin 1930-luvun edetessä yhtäältä fasismin ja kommunismin sekä toisaalta näitä vastustavien muiden ryhmien väliin, mukaan lukien sosialidemokraatit. Tällöin ääripäät torjunut yhteiskunta jo asteittain tunnisti ja tunnusteli harmaan sävyjä. Sen sijaan suomalaisfasistien piirissä kommunismin vastustus ja sen pelko kasvoivat edelleen sen jälkeen, kun laitavaseemmiston toiminta oli täysin lamautettu 1930-luvun alussa. Kun vihollinen oli tuhottu, se piti luoda uudestaan, sillä se oli fasismin elinehto. Kyse näyttäisi olleen kykenemättömyydestä kompromisseihin yhteiskunnassa, joka perustui niiden tekemiseen. Tämä johti siihen, että fasisti tunnisti kommunistin myös siellä, missä muut eivät.

Kirjan lopussa kirjailijat toteavat lyhyesti, että yleensä poliittiset ääripäät viehättävät tutkijoita, vaikka lopulta Suomen historian olennainen linja on tasavaltaisen perustuslain hyväksymisen jälkeen avautunut parlamentaarisen demokratian ja ääriliikkeiden torjumisen tie. Yhteiskunnallista integraatiota edustavasta näkökulmasta on nimittäin tutkijoiden mukaan vaikea kirjoittaa toimivaa tarinaa, jollaiseksi Silvennoinen, Tikka ja Roselius ovat kirjansa laatineet, vaikka kielikuvat välillä karkaavat omaan makuuni turhan maalaileviksi. Samalla on harmillista, että poliittisten jakolinjojen sovittelua ja hämärtymistä korostaneiden tutkijoiden ääni ei ole löytänyt tietänsä edes kirjan viitteisiin. On tietenkin selvää, että fasismia käsittelevä kirja korostaa vastakkainasettelua ja väkivaltaan valmiiden ääriliikkeiden vaarallisuutta. Sitä se oli 1930-luvulla ja sitä se on potentiaalisesti myös tänään. Kirjoittajat eivät ylikorosta marginaalini matkalla olleen fasismin uhkaa 1930-luvun lopulla, mutta missä määrin fasismin muodostama vaara ja autoritääriäinen tendenssi määrittivät suomalaista sotien välistä yhteiskuntaa kokonaisuudessaan, jää vielä tulevaisuudessakin pohdittavaksi. ”Vaara” on myös näkökulmakysymys, niin 1930-luvulla kuin tänäänkin, ilman mitään fasismin vähättelyä.

Kirjoittajien kritiikki kohdistuu suomalaisen fasismin vaaraa ja olemusta aiemmassa tutkimuksessa *relativi-soineiden* historioitsijoiden, kuten Mikko Uolan ja Jussi Niinistön töihin. Sen sijaan jo yli kolmekymmentä vuotta sitten aiheesta sitä lainkaan vähättelemättä kirjoittaneet Martti Ahti ja Juha Siltala eivät saa montakaan viittausta osakseen. Suurta yleisöä edustavaa lukijaa tämä ei ehkä haittaa, mutta akateeminen lukija hieman ihmettelee aikaisemman kriittisen tutkimuksen jäämistä paitsioon. Joidenkin suomalaiskansallissosialististen pienryhmien toiminnan esittelyn kohdalla tiivistäminen olisi parantanut luettavuutta. Kenties

aiempi ”vaikeneminen” ei ole aina välttämättä johtunut vähättelystä. Toisaalta teos laajenee eräänlaiseksi suomalaisen fasismin *Kuka kukin on* -teokseksi. Nimet vilisevät eikä ääriilikeille ominaista sirpaloituneisuutta ja keskenään kilpailevia johtajia ole lukijan aina helppo hallita. Kolmen kirjoittajan yhteistyö toimii silti hyvin, mutta joitakin tyylieroja luettavuus ja tarina edellä etenevästä teoksesta väistämättä löytyy. Esimerkiksi joissakin kohdissa tyyli lähentelee jylhää julistavuutta. Eipä sinänsä, poleemisuus takaa huomion ja suurelle yleisölle suunnatun tietokirjan täytyy siitä kilpailla.

1900-luvun ensi puoliskon fasismi on tutkimusaiheena myös sukupolvikysymys eli aihe, jota toisiaan seuraavat tutkijapolvet tulkitsevat omasta näkökulmasta ja kasvavan ajallisen etäisyyden tuomasta perspektiivistä käsin. *Suomalaiset fasistit* on 1970-luvulla syntyneiden eturivin historioitsijoiden kokonaisuus suomalaisesta fasismista osana eurooppalaista poliittisen väkivallan ja vastavallankumouksen aatevirtausta. Se ei ole ensimmäinen kriittinen esitys ilmiöstä, mutta kokoaa yhteen aikaisempaa ja uutta tutkimusta ja kiteyttää oivaltavasti tuoreita tulkintoja. Siinä on teoksen eittämätön arvo.

TUOMAS TEPORA, DOSENTTI, FT
HELSINGIN YLIOPISTON TUTKIJAKOLLEGIUM